

MANŽELSTVÍ V DIALOGU EKUMENICKÉ TEOLOGIE

Josef Dolista

DIE EHE IM DIALOG DER ÖKUMENISCHEN THEOLOGIE Der Autor veröffentlichte im Jahr 1994 eine umfangreichere Studie zum Thema: „Die in die Ehe gelegte Hoffnung“, die eine Diskussion auslöste, besonders durch das Kapitel „Die ökumenische Ehe“. Auch auf der Grundlage dieser Diskussion ist der Autor überzeugt, daß der ökumenische Dialog über die Ehe hoffnungsvoll ist — über alle existierenden Probleme und die Verschiedenheit der Gesichtspunkte hinweg. Die katholische Auffassung der Ehe als ‚sakramentales Zeichen‘ einer heiligen Sache, wie es das Tridentinische Konzil formulierte, ermöglicht eine sehr weite theologische Auslegung. Dies wird durch einen Überblick über wichtige theologische Positionen belegt, von der älteren institutionellen und rechtlichen über neuere anthropologisch—christologische Auffassungen. Die Sakramentalität der Ehe ist gegründet in der Beziehung der gläubigen Eheleute zu Christus und im Wirken Christi in der Ehe. Eine so verstandene Sakramentalität, als „lebendige und wirksame Gegenwart Gottes in der Beziehung von Mann und Frau“, ist nach der Überzeugung des Autors nicht weit entfernt vom reformatorischen, namentlich vom lutherischen Verständnis der Ehe als Gottes Ordnung. Zum Finden eines breiteren Einvernehmens in der Lehre von der Ehe kann auch die stärkere Betonung der Lehre von der Gnade und der Pneumatologie beitragen. Die sakramentale und anthropologische Sichtweise schaffen keinen grundsätzlichen Gegensatz. Sie können sich im dogmatischen und pastoralen Bereich gegenseitig ergänzen und so zur Ausformung einer ökumenischen Theologie der Ehe und Familie beitragen.

1. Uvedení do problematiky

Studie Josefa Dolisty uvedená pod názvem Naděje vložená do manželství¹ vyvolala diskusi především ohledně kapitoly 8.2 „Ekumenická manželství“.² Oficiální stanovisko k celé studii a hlavně vzhledem ke jmenované kapitole vyjádřil biskup Českobudějovické diecéze ThDr. Antonín Liška.³ Autor studie se dále vyjádřil k problematice ekumenického manželství v časopise „AD“⁴ a v měsíčníku Setkání — Aktuality⁵ v pastorálním kontextu. Na

¹ Srv. J. DOLISTA, Naděje vložená do manželství. Teologicko-pastorální studie, Olomouc 1994.

² Srv. tamtéž, 170—174.

³ Srv. A. LIŠKA, recenze, in: Katolický týdeník 24 (1994) 9; srv. A. LIŠKA, recenze, in: Teologické texty 5 (1994) 176.

⁴ Srv. J. DOLISTA, Chybí obyčejné lidské sblížení, in: AD (1995) 23.

⁵ Srv. J. DOLISTA, Slovo odborníka, in: Setkání — Aktuality I (1996) 2.

základě uvedených údajů došlo mezi autorem a římskokatolickými křesťany a křesťany sesterských církví k dialogu na uvedené téma s výsledkem, že katolíkům se jeví tematika ekumenického manželství málo katolickou a některým reformovaným křesťanům se jeví autorovo myšlení jako středověké. Přesto je autor přesvědčen, že se plní slova protestantského teologa Willema A. Visser't Hoofta, že římskokatolická církev se stává evangeličtější a protestané katoličtějšími.⁶ Manželství zůstává nadále předmětem dialogu ekumenické teologie.

2. Pojetí ‚svátosti manželství‘ v římskokatolické teologii

Předkládaný článek se soustředí na nejpodstatnější výčet zásadní nauky církve. Katolická pozice na koncilu Tridentském je vyjádřena tvrzením, že manželství je svátost (srv. DS 1801), jedna ze sedmi svátostí, které ustanovil Ježíš Kristus. Nauky o manželství se pak dále týkají kánony 2—12 (srv. DS 1802—1812). Tyto výpovědi mají evidentně charakter obrany vzhledem k pozicím reformátorů. Avšak tematiku ‚sakramentality‘ manželství koncil neanalyzuje. Je ovšem známo, že svátostný pojem manželství byl chápán jako svaté znamení s posvátnými závazky a jako znamení účinné milosti. Scholastická teologie rozlišovala zcela přesně *signum figurativum* a *signum gratiam efficiens*; tyto pojmy byly použity na obhajobu svátostnosti manželství. Manželství je posvátné znamení svaté věci, to je hlavní odkaz Tridentského koncilu z r. 1563. Tyto výpovědi jsou pak nově formulovány v kontextu doby 20. st. konstitucemi *Lumen gentium* (srv. čl. 11; 41) a především *Gaudium et spes* (srv. 47—52)⁷ druhého Vatikánského koncilu, které podnítily reflexi pro bohatou pokoncilní teologii manželství. Výrazivo Tridentského koncilu pro manželství jako ‚posvátné znamení svaté věci‘ odkazuje na obraz spojení Krista s církví. Teologické diskuse týkající se manželství jako svátosti byly vyvolány především od 12. století, když církev učila závazně, že manželství je pravou a vlastní svátostí a ustanoveno Ježíšem Kristem. Je jisté, že katolická teologie si zachovala širší výklad ustanovování svátostí Ježíšem Kristem v kontextu eklesiologickém a pneumatologickém, než reformovaní křesťané.⁸ Až do dnešní doby je v katolické

⁶ Srv. Willem A. VISSER'T HOOFT, Kam vede cesta?, in: Teologie 20. století. Antologie, (uspořádal K.-J. Kuschel), Vyšehrad, Praha 1995, 278—289, 287.

⁷ Konstituce II. Vatikánského koncilu GS pohlíží na manželství personálně, chápe manželství jako společnou cestu manželských partnerů s Kristem, chápe smysl manželství mnohohodimenzionálně oproti juridickému pojetí, manželskou věrnost přijímá jako dar, nikoliv pouze jako požadavek.

⁸ Srv. C. ROCCHETTA, *Sacramentaria fondamentale*, Bologna 1990, 442—450.

teologii možný velmi široký teologicko—svátostný výklad manželství, který je vyjádřen v množství publikací a v různorodosti pojetí manželství.⁹

2.1 *Institucionálně-eklesiální porozumění manželství*

Tímto směrem se vydala starší katolická scholastická teologie. Církev i manželství jsou chápány jako instituce, otázky ohledně sakramentality a nerozlučitelnosti manželství jsou chápány ontologicky a juridicky. Toto pojetí je všeobecně známo.¹⁰

2.2 *Spásně-dějinné a ekleziální porozumění manželství*

Tímto aspektem argumentuje J. Ratzinger, J. Auer, R. Schulte, L. Boff,¹¹ manželství zdůvodňují především kristologickým tajemstvím smlouvy.

V tomto pojetí autoři vycházejí z pojmu církve jako ‚*Grundsakrament*‘, manželství v církvi proniká do smlouvy milosti. Manželství je vnímáno jako seberealizace církve, jako znamení lásky Krista a církve. Manželství pokřtěných se účastní na podstatné realizaci církve.

2.3 *Antropologicko-eklesiální porozumění manželství*

Pod tímto aspektem vidí manželství K. Rahner,¹² W. Kasper¹³ a K. Lehmann.¹⁴ Tito teologové chápou manželství jako lidskou situaci, kterou proniká spásné dění a účinně působí. K. Rahner zdůrazňuje, že křesťansky žité manželství je základní formou uskutečňované církve, jinak řečeno: Manželství křesťanů je nejmenší, ale přesto pravdivá církev.

2.4 *Personálně-kristologické porozumění manželství podle E. Schillebeeckxe,¹⁵ méně ekleziologické*

Známý holandský teolog chápe manželství pod klíčovým pojmem ‚setkání‘. Zdůrazňuje komunitativní prvek v teologii manželství v pojetí radikální

⁹ Podrobnější analýza je vyjádřena v článku: J. DOJISTA, Hledání nového porozumění svátostného manželství v katolické teologii, Teologický sborník I (1996), v tisku, (Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno).

¹⁰ Srv. L. OTT, *Grundriss der Dogmatik*, Freiburg i. B. 1952, 526—537.

¹¹ Srv. L. BOFF, *Das Sakrament der Ehe*, in: *Concilium* 9 (1973) 459—565; srv. L. BOFF, *Kleine Sakramentenlehre*, Düsseldorf 1976.

¹² Srv. K. RAHNER, *Die Ehe als Sakrament*, in: *Schriften zur Theologie* 8, Einsiedeln-Zürich-Köln 1967, 519—540; srv. K. RAHNER, *Was ist ein Sakrament?*, in: *Schriften zur Theologie* 10, Einsiedeln-Zürich-Köln 1972, 377—391.

¹³ Srv. W. KASPER, *Zur Theologie der Ehe*, Mainz 1977; srv. tentýž, *Die Verwirklichung der Kirche in Ehe und Familie*, in: tentýž, *Glaube und Geschichte*, Mainz 1970, 330—354.

kristocentriky. Svátostnost manželství je podle Schillebeeckxe dění v procesu a tvoří se zdárně, nakolik se manželství stává obrazem lásky Krista a církve.

2.5 Eticko-eklesiální porozumění manželství

Můžeme zde jmenovat H. Mühlenu a J. Dusse-von Werdt, kteří zdůrazňují dimenzi víry v manželství; manželství je sakramentem a možnou reprezentací vztahu Krista a církve, když se skutečně manželství ve víře uskutečňuje. Podle Mühlenu je manželské společenství pravdivou a skutečnou svátostí, když si manželé vzájemně zprostředkovávají posvěcující milost Boží.¹⁶ J. Duss-von Werdt míní, že nelze svátostnost redukovat na okamžik manželského slibu. Manželství věřícího člověka je v jeho pojetí reprezentací, uskutečněním obce Ježíše Krista a realizací jejich úkolů v oblasti manželství (rodiny).¹⁷

2.6 Manželství jako znamení Boží blízkosti

Th. Schneider¹⁸ vnímá manželskou lásku mezi mužem a ženou jako realizované znamení darované lásky a věrnosti Boží, která se sdělila v Ježíši Kristu a je v církvi stále zpřítomňována. Žijící a účinná přítomnost Boží ve společném lidském životě a jednání, ve vzájemnosti muže a ženy, je znamením smlouvy Boží s člověkem. T. Schneider se pokouší o syntézu nové katolické teologie svátostí.

I další přístupy k teologii manželství však ukazují,¹⁹ že svátostí manželství se míní skutečnost, že věřícím v Krista je dána v manželství milost ke

¹⁴ Srv. K. LEHMANN, *Zur Sakramentalität der Ehe*, in: *Ehe und Ehescheidung. Diskussion unter Christen*, (vyd. F. H. V. EID), München 1972, 57—72; srv. tentýž, *Ehe als Lebensentscheidung*, Freiburg 1979.

¹⁵ Srv. E. SCHILLEBEECKX, *De sacramentele Heilseconomie*, Anwerpen 1952; srv. E. SCHILLEBEECKX, *Sakramente als Organe der Gottbegegnung*, in: *Fragen der Theologie heute*, (vyd. J. FEINER — J. TRÜTSCH — F. BÖCKLE), Einsiedeln-Zürich-Köln 1957; srv. E. SCHILLEBEECKX, *Christus -- Sakrament der Gottbegegnung*, Mainz 1960, ²1965.

¹⁶ Srv. H. MÜHLEN, *Ehe als Dienst*, in: *Lebendiges Zeugnis* 3 (1973) 5—18, 17.

¹⁷ Srv. J. DUSS—von WERDT, *Art. Ehe*, in: F. KLOSTERMANN (vyd.), *Handbuch der Pastoraltheologie* 5, Freiburg i. B. 1972, 99. n.

¹⁸ Srv. Th. SCHNEIDER, *Zeichen der Nähe Gottes. Grundriß der Sakramententheologie*, Mainz 1982.

¹⁹ Srv. M. M. PEQUE, *Lo Spirito santo e il matrimonio nell'insegnamento della Chiesa*, ed. Dehoniane, Roma 1993. Tato studie představuje přítomnost a působení Ducha sv.

zdokonalování vzájemné lásky a k upevnění manželského vztahu (srv. DS 1799), což v důsledku znamená uschopnění manželů obětovat se jeden za druhého. Vzorem tohoto životního postoje je Ježíš Kristus.

Když v tomto článku nemůžeme postihnout biblickou hermeneutiku textů vztahujících se k manželství, sdělme hned výsledek: Katolická teologie chce svátostností manželství vyjádřit novou kvalifikaci manželství prostřednictvím vztahu věřících manželů ke Kristu a působení Ježíše Krista v manželství a v obou partnerech. Dále katolická teologie vnímá podněty prostřednictvím svátosti manželství vůči celé církvi, kterou má především charakterizovat láska ke Kristu a ke všem ostatním (srv. Ef 5, 21—32). Tímto se stává manželství tajemstvím lásky Krista a církve.

3. Ekumenické perspektivy

Autor článku je přesvědčen, že v uvedené prezentované teologii manželství lze najít množství podnětů pro dialog s reformovanými křesťany.²⁰ Je samořejmé, že Lutherova pozice k dané tématice byla vyjádřením polemiky vůči institucionalizaci křesťanské existence. Manželství vnímal jako posvátný stav, byť jej nazýval v kontextu doby za ‚světský stav‘, nebo ‚světskou záležitostí‘, aniž by chtěl manželství nějakým způsobem zsvětštit.²¹ Lutherova teologie manželství kladla do popředí východisko teologie stvoření — manželství jako povolání podle vůle Stvořitele (Gn 2, 18)²² — a soteriologické aspekty než kristologicko—eklesiální stanoviska. Avšak Luther nikdy nepopřel trvalý příslib Boží milosti pro manželství a manželství chápal jako záležitost Božího řádu.²³ Lutherem vyjádřená důstojnost manželství je potvrzena Augsburským vyznáním v čl. 33. Podle názoru autora

v manželství. Pneumatologické perspektivy dovolují mluvit o svátosti manželství jako o permanentní svátosti (str. 234—242). Zde nelze opomenout odlišné pojetí východní teologie manželství od západní. Východní teologie klade důraz na osobu kněze při udílení svátosti manželství, který modlitbou svolává Ducha svatého a tím manželství vzniká. Manželství je chápáno jako spásný dar, Duch sv. je ustanovovatel manželství.

²⁰ Srv. G. LACHNER, *Die Kirchen und die Wiederheirat Geschieder*, (*Beiträge zur ökumenischen Theologie*, Bd. 21). Schönning, Paderborn — München — Wien — Zürich 1991.

²¹ Srv. M. LUTHER, *Traubüchlein* z r. 1529 (BSLK 528) a pak pozdější luterské katechismy.

²² Srv. WA 34/1, 55, 17—19.

²³ Srv. M. LUTHER, *Vom ehelichen Leben und anderen Schrifften über die Ehe*, (vyd. D. LORENZ), Stuttgart 1978. Srv. M. LUTHER, *Von der babylonischen Gefangenschaft der Kirche* z r. 1520, kde je sakramentalita manželství popřena (WA 550—560).

této reflexe jsou pozice katolické a evangelické velmi blízké a existující diference je možno překonat společnou reflexí nauky o milosti. Obtíže dialogu jsou spíše viděny v oblasti římskokatolického práva²⁴ než v oblasti systematické teologie v analýze struktury svátostí. Lze se domnívat, že vzájemný konsensus nalezneme například v pojetí manželství jako znamení Boží blízkosti. Ale i další možná jiná výraziva by uspokojila obě strany. Také pneumatologická dimenze manželství by sjednotila různorodost názorů. Teologie manželství přispívá k základům křesťanské jednoty.

Základem ekumenického dialogu o teologii manželství všech křesťanských církví zůstává svátost křtu.²⁵ Není snad manželství rozvinutím křesťanské milosti? Diskuse ohledně svátostnosti či nesyvátostnosti (ale posvátosti) manželství může mít ještě další aspekt: Nejedná se také o problematiku sémantického charakteru, kdy teologové všech církví myslí stejně a mluví jen jiným jazykem? Tyto otázky ať zůstanou ještě otevřené. Autor této reflexe věří v postupnou teologickou konvergenci a doufá, že manželství se stane skutečností, na které se všechny křesťanské církve jednomyslně shodnou nikoli ve vzdálené budoucnosti.

Křehkost a tragika manželských vztahů v současné společnosti dávají podněty k ekumenické teologické diakonii v tomto směru. Také zde je úkol pro teologii všech církví otevřený a nedokončený.²⁶ Nelze totiž nevnímat obtíže spojené s oblastí pastorální teologie.²⁷

4. Závěr

Římskokatolická dogmatická teologie manželství ve zdůvodňování svátostnosti manželství především vychází ze sakramentální podstaty církve.

²⁴ Římskokatolické církevní právo je nutno posuzovat reformovanými křesťany nejen ze strany negativní a z pozice obrany, ale také již se znalostmi katolické teologie druhé poloviny 20. století. Katolická teologie chápe výhrady M. Luthera vůči církevní jurisdikční moci. Pro teologii manželství lze odkázat významnou publikaci: K. RICHTER (vyd.), *Eheschließung — mehr als ein rechtlich Ding?* (QD 120), Freiburg i.B. 1989.

²⁵ Srv. G. LACHNER, op. cit., 214—215. Zde autor uvádí kapitolu nazvanou „*Die Ehe als Element des Priestertums aller Gläubigen*“ velmi vhodným způsobem a čtenář je inspirován k ekumenickým výhledům.

²⁶ Srv. H. — J. THILLO, *Ehe ohne Normen?*, Göttingen 1978; srv. D. SCHELLONG, *Die Krise der Ehe und die Weisheit der Theologie*, in: *Entwürfe* 1 (1983) 14—89.

²⁷ Srv. k tomu pastýřský list biskupů z německy mluvící oblasti (Horní Porýní) s názvem „*Zur seelsorglichen Begleitung von Menschen aus zerbrochenen Ehen, Geschiedenen und wiederverheirateten Geschiedenen*“ ze srpna r. 1993. Závažnost tematiky vyjadřuje i dokument kongregace pro nauku víry z 14. 9. 1994 pod názvem „*Über den Kommunionempfang von wiederverheirateten Geschiedenen*“.

Antropologické přístupy studií většiny teologů jsou legitimní a není je možno považovat za protiklad k sakramentálním přístupům, jedná se o doplňující vztahy. Nelze vytvářet umělé protiklady — buď jedno nebo druhé. Vztah je přiměřený. Řeč o svátosti manželství musí být chápána při různorodosti přístupů analogicky, protože se dotýkáme oblasti ‚tajemství‘ (srv. Ef 5, 32). Řeč o sakramentalitě manželství vyjadřuje žitou jednotu muže a ženy v obci a církvi, vyjadřuje charisma křesťansky žitého společenství víry. Manželství je živým znamením, sakramentem víry církve a spásným nástrojem muže a ženy — podobně jako je spásným nástrojem všech lidí církev. Z předchozích úvah vyplývá, že teologie manželství je na půdě teologie římskokatolické církve živá, je stále ve vývoji a není svázána do těsných forem juridického pojetí. Reflexe dogmatické teologie bude muset více odpovídat na otázky vyplývající z oblasti pastorální teologie se zaměřením na manželství; zde autor článku vidí možnost velkého obohacení na základě teologie ekumenicky zpracované a zaměřené jako protiklad k ‚anti-life mentality‘. Křesťanská naděje vložená do manželství je oprávněná. Křesťanští teologové mohou společným úsilím podněcovat úkoly manželů a rodin na poli sociálním a politickém, připomínat povinnosti společnosti vůči rodinám a základní práva rodin, připomínat odpovědnost manželů za křesťanskou výchovu dětí a život církve. Není pochyb o tom že budoucnost lidstva kráčí přes život rodin.²⁸

²⁸ Srv. JAN PAVEL II., Apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. 11. 1981), závěrečná výzva.